

מבט על, גיליון 1433, 1 בפברואר 2021

תימן: קיפאון, חוסר יציבות וארבעה שוברי שוויון פוטנציאליים

ארי הייסטין

בפרוס שנת 2021, המצב בתימן מצוי בנקודת קיפאון, אך טומן בחובו פוטנציאל לחוסר יציבות. במאמר זה מתוארות המגמות בזירה התימנית, העשויות להימשך בעתיד הנראה לעין, וכן שוברי שוויון פוטנציאליים, הכוללים אירועים בעלי השפעה רבה אך בסבירות נמוכה, אשר עדיין עשויים לשנות את אופי הסכסוך הנוכחי, לטוב או לרע. בנוגע לישראל, [בדו"ח של Newsweek](#) שפורסם לאחרונה נטען כי איראן סיפקה לחות'ים מטוסי נפץ ללא טייס עם כנפי דלתא ובעלי טווח של 2,000-2,200 ק"מ; פרסום זה עלה בקנה אחד עם [פריסתן של סוללות של טילי הגנה ליד אילת](#) על ידי ישראל לצורך הגנה מפני מתקפות פוטנציאליות מצד החות'ים. סיום מלחמת האזרחים בשנה הקרובה נראה בלתי סביר, ואף על פי כן מאפייניה עשויים להתפתח במספר דרכים, ביניהן נסיגתם מן הזירה התימנית, או כניסתם אליה, של שחקנים בעלי משמעות, לצד שינויים בהרכבי הבריתות.

זה למעלה משנתיים לא עלה בידי הקואליציה בהובלת ערב הסעודית לרשום הישגים צבאיים או דיפלומטיים מהותיים בתימן; הקואליציה שולטת במידה רבה על האזור שהיה דרום תימן עד 1990, והחות'ים שולטים באזור שהיה צפון תימן עד אותה השנה. מרבית הלחימה המתנהלת בין כוחות הקואליציה לבין החות'ים מתרכזת במחוז מאריב, אזור העשיר במשאבי אנרגיה המהווה את נקודת האחיזה האחרונה של הקואליציה בצפון תימן.

עם זאת, חרף הצמצום בתשואות מן המערכה הצבאית שהיא מנהלת בשנים האחרונות, מתמידה ריאד בחוסר נכונות לסגת, עקב התגברות התקפותיהם של החות'ים על תשתיות סעודיות באמצעות מל"טים מתקדמים וטילים מדויקים שמספקת להם איראן. במאמץ למנוע את החרפת הסכסוך ולחלץ את עצמה מהלחימה עברה ערב הסעודית ממערכת ההפצצות האגרסיבית שניהלה בתחילה בתימן להתנהלות שהיא ברובה תגובה למתקפות של החות'ים.

ההתקדמות שנרשמה לאחרונה ביישום הסכם ריאד, שנחתם ב-2019 במטרה לאזן בין העוצמה הפוליטית והצבאית של הממשלה המרכזית לבין הבדלנים הדרומיים, עשויה לבלום לעת עתה את הקריסה הפנימית של הקואליציה האנטי-חות'ית. עם זאת, המתחים הבסיסיים בין הצדדים להסכם לא באו על פתרונם וצפויים לשוב ולצוף מעל פני השטח במוקדם או במאוחר.

אשר לצפון תימן, שם ממשיכים החות'ים להתבצר ב"ציר ההתנגדות" בהנהגת איראן. בין הסימנים למגמה זו ניתן למנות את המשך חשיפתן של מערכות הנשק המסופקות על ידי איראן, שהאחרונה בהן הייתה [טיל קודס-2](#) ששימש לתקיפת המתקן של Aramco בגידה, וכן מינויים של [שגריר איראני לחות'ים בצנעא](#) ו[שגריר חות'י בדמשק](#). בנוסף גילו החות'ים עניין במילוי תפקיד פוליטי אזורי מטעמו של הציר המונהג על ידי איראן, כאשר [הציעו לשחרר שבויים סעודים בתמורה לשחרור אסירי חמאס הכלואים בערב הסעודית](#). התרחבות תפקידם של החות'ים ב"ציר

ההתנגדות" עשוי לבשר על אודות שינוי במדיניותם, מבריתות נזילות המיועדות לממש אינטרסים מקומיים לעבר גישה נרחבת ואידאולוגית יותר, שתקשה על השגת פתרון פוליטי לסכסוך.

שוברי שוויון

הסכסוך בתימן נותר חשוף לשוברי שוויון פוטנציאליים, העלולים להסיט את הדינמיקה בין השחקנים ולשנות את מהלכה של מלחמת האזרחים. חרף התחזיות [להתפרצות קטסטרופלית](#) של נגיף Covid-19 בתימן, השפעתו בפועל היתה מוגבלת כתוצאה ממגוון גורמים, ביניהם אוכלוסייתה הצעירה של תימן ([60 אחוזים מהתושבים מתחת לגיל 25](#)), קשריה המסחריים המוגבלים ביותר עם הכלכלה העולמית והרמה הקיימת של יתר המחלות המידבקות והסכסוכים במדינה. כל אלה מאפילים על מספרם הנמוך יחסית של מקרי המוות כתוצאה מנגיף הקורונה החדש. עם זאת, האפשרות לנסיגה סעודית מתימן, למתקפה חות'ית על יעדים ישראלים, להתמוטטותו הסופית של הסכם ריאד, או למעורבות טורקית הולכת וגוברת בזירה, עלולה לשנות את פניה של מלחמת האזרחים בתימן בדרכים שתהיינה בלתי צפויות, אך משמעותיות.

ראשית, בהתחשב בעלויות הגבוהות של הסכסוך בתימן מבחינת ערב הסעודית בכל הקשור לאבידות, לאוצר המדינה ולמוניטין שלה, וכן בעובדה כי [מטרותיה של המערכה נראות עדיין בלתי ניתנות להשגה](#), עשוי יורש העצר מוחמד בן סלמאן (MbS) לקבוע כי תחילת שנת 2021 היא מועד לא פחות טוב מכל מועד אחר להפחית מעורבות בתימן. במקום לנקוט צעד זה לאחר שסוגיית תימן פגעה כבר ביחסים בינו לממשל ביידן הנכנס, בן סלמאן עשוי למנוע התנגשויות עם וושינגטון ולנסות לשאת חן בעיני הבית הלבן באמצעות סיום המערכה והענקת ניצחון מוקדם לצוות של ביידן. ייתכן כי ההחלטה הסעודית תתקבל בתמורה להבטחה אמריקנית לסייע לסעודים להגן על עצמם מפני מתקופת המל"טים והטיילים מצד החות'ים. סדרת אירועים כזו, אשר שיאה יהיה נסיגתה של ריאד, עשויה ליצור ואקום של כוח וסביר יותר כי תבשר על שלב חדש במלחמת האזרחים בתימן במקום על סיומו של הסכסוך.

שנית, החות'ים עשויים להחליט, כי מכיוון שאין באפשרותם לדאוג למשילות ראויה, לפטרונות חזקה להבטחת הנאמנות או לסיום המצור של הקואליציה, עליהם להחיות את סיבת קיומם ולכן ישאפו לחזק את הפופולריות המידרדרת שלהם באמצעות התקפה על נכסים ישראלים, או אף על ישראל עצמה. החות'ים לא הוכיחו עדיין כי ברשותם נשק המסוגל להגיע לשטחה של ישראל (המרוחקת כ-1,800 קילומטרים מתימן), אף על פי שפגעו בהצלחה בנמל התעופה של דובאי באמצעות מל"ט נפץ [שהוכיח יכולת לפגוע במטרה במרחק כ-1,450 קילומטרים](#). כמו כן, ב-[דו"ח של Newsweek](#) שפורסם לאחרונה נטען כי איראן סיפקה לחות'ים מטוסי נפץ ללא טייס עם כנפי דלתא, הדומים לאלה שבהם נעשה שימוש [במתקפות האיראניות על מתקני חברת Armaco הסעודית בח'ורייס ובאבקהיק בספטמבר 2019](#), ובעלי טווח פעולה של 2,000-2,200 ק"מ; פרסום זה עלה בקנה אחד עם [פריסתן של סוללות של טילי הגנה ליד אילת על ידי ישראל](#) להגנה מפני מתקפות פוטנציאליות מצד החות'ים. למרות שמתקפה נגד כלי שיט העושים דרכם אל ישראל או ממנה דרך מיצרי באב-אל-מנדב עשויה להיראות פשוטה יותר, פטרוניהם האיראנים של החות'ים עשויים לרסן אותם מלעשות כן משום שהתערבות מוגזמת בסחר הימי עלולה לסבך את יחסיה של טהראן עם בייג'ינג. אם ינסו החות'ים לצבור יכולות מתקדמות או אף ינסו להשתמש בהן נגד ישראל, תיאלץ ירושלים להתמודד עם שאלה קשה: כיצד לשבש את קו האספקה החסוי בין

איראן לבין החות'ים, להרתיע את החות'ים ולהתגונן מפני תקיפות פוטנציאליות בלי להיגרר לתוך הבוץ התימני?

שלישית, הסכם ריאד, שנועד לחלק את הכוח במסגרת הקואליציה בין הממשלה המרכזית לבין הארגון הבדלני בדרום המוכר בשם "מועצת המעבר הדרומית", עלול להתמוטט, והתוצאה תהיה חזרת שני הצדדים לעימות מזוין. במקרה זה אפשר שיתפתח שינוי תצורה נזיל של רשת הבריתות והיריבויות בתוך תימן. אף על פי שהיערכויות מחודשות מסוימות עשויות להיראות כבלתי מתקבלות על הדעת בשלב זה, הרי ניתן היה לומר זאת גם על שיתוף הפעולה בין הנשיא המודח המנוח עלי עבדאללה סאלח לבין החות'ים לאחר שאולץ להתפטר מתפקידו ב-2012, חרף העובדה כי ניהל נגדם שש מערכות בין השנים 2004 ל-2010.

רביעית, לאחר שרשמה הצלחות צבאיות ניכרות באמצעות השימוש האפקטיבי במל"טים, מלוב, דרך סוריה ועד לאזרבייג'ן, עשויה טורקיה להגיע למסקנה כי מעורבות גוברת בתימן עשויה להעניק לה את אמצעי הלחץ לו היא זקוקה נגד מדינות המפרץ, לצד הזדמנויות להרחיב את נוכחותה באזור הים האדום וקרן אפריקה. הגברת המעורבות תהיה כרוכה בסיכון מינימלי, משום שטורקיה יכולה לספק תמיכה לשותפתה בתימן, מפלגת אל-אסלאח, במסווה של סיוע הומניטרי; כפי שניתן לראות ברשתות החברתיות, [ארגוני צדקה טורקיים כבר פעילים למדי בתימן](#). התפתחות זו עשויה להפוך את הממשלה המרכזית בתימן, הכוללת דמויות הקשורות לקבוצה אסלאמיסטית בשם אל-אסלאח, דוגמת סגן הנשיא עלי מוחסן אל-אחמאר, למטרד משמעותי ביותר ביחסים בין איחוד האמירויות לערב הסעודית.

מסקנות

ההשלכות העיקריות של אחד משוברי שוויון אלה תהיינה שינויים בבריתות ו/או במאזני הכוחות בתימן. קשה לקבוע באיזו דרך, בהתחשב באופיים הנזיל של היחסים בתימן, אולם ייתכן כי המרוויחים העיקריים מתרחישים הכרוכים בהיחלשותה של הקואליציה בהנהגתה של ערב הסעודית (בין אם כתוצאה ממחלוקות פנימיות או ביטול תמיכה) יהיו הכוחות החות'ים הנתמכים בידי איראן. כן יצוין ששוברי שוויון אלה אינם עומדים בסתירה זה לזה: לדוגמה, נסיגה סעודית עשויה לגרום לחות'ים לחפש אויבים חדשים על מנת להמשיך ב"התנגדות", וישראל עשויה בהחלט להפוך לאחת המועמדות הסבירות יותר.

ישראל אינה שחקנית פעילה בזירה התימנית, אולם יש לה אינטרסים במדינה. [דאגתה העיקרית היא למנוע מן החות'ים לתקוף את ישראל או נכסים ישראליים](#). החות'ים הוכיחו יכולת [במספר ניסיונות התקיפה שביצעו לאחרונה](#), ביניהם האירוע בסוף דצמבר 2020 שבו [כמעט חוסל כל הקבינט של הממשלה החדשה בתימן](#). על ירושלים לשאוף ולמנף את יחסיה עם שותפותיה במפרץ על מנת לעקוב מקרוב אחר האיום החות'י ולהעריכו בכל הקשור לכוונות וליכולות. פעולה אפקטיבית בהקשר זה עשויה לאפשר לישראל לסכל מתקפות פוטנציאליות בשלב מוקדם יותר, בהגנה הרב-שכבתית שלה מפני טילים (שיבוש אספקה, הרתעה משימוש והגנה מפני תקיפה), ולהפחית את הסבירות כי תיגרר לסכסוך כמשתתפת פעילה בלחימה.

אף על פי שנראה כי החודשים הקרובים יביאו עימם לתימן יותר המשכיות מאשר שינוי, יוזכרו מילותיו של העתידן הרמן קאהן, לפיהן "העתיד הסביר ביותר אינו העתיד". אף על פי שארצות הברית אינה משתתפת באופן ישיר במלחמת האזרחים בתימן, הסכסוך צפוי להיות מושפע

מחילופי הממשלים בווינגטון. ממשל ביידן צפוי לבטל את תמיכתה של ארצות הברית במסע המלחמה הסעודי ולהגביר את הלחץ על ערב הסעודית לסיימו; אין זה ברור עדיין האם שינוי מדיניות זה יחייב את הסעודים לסגת או יגרום להם להתקרב יותר למקורות חלופיים, שיעניקו להם ערבויות ביטחוניות (או שתי האפשרויות גם יחד).

המצב ההומניטרי העגום והסכסוך בין הפלגים הלוחמים בתימן עלולים להימשך עוד שנים, אולם חלק מהמאפיינים המגדירים את הסכסוך עשויים בהחלט להשתנות. חשיבה על העתיד במזרח התיכון, בו המציאות עולה לעתים קרובות על הדמיון, עשויה להראות חסרת תוחלת, אולם הימנעות ממנה תגביר סיכון להיתפס חסרי אונים מול אתגרים.